



Methods for preventing speech deficiencies in girls: from initial steps to perfect speech

Dilfuzakhon KOZOKBOEVA¹

Andijan State Institute of Foreign Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2024

Received in revised form

10 November 2024

Accepted 25 November 2024

Available online

25 December 2024

Keywords:

girls' speech,
speech development,
speech defects,
speech therapy,
speech games,
family environment,
pedagogical approach.

ABSTRACT

This article is devoted to the early detection of speech defects in girls, their causes, and methods of prevention. The article provides practical recommendations for parents, educators, and specialists, and examines modern approaches to developing girls' speech.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss6/S-pp237-242>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Qiz bolalar nutqidagi kamchiliklarning oldini olish usullari: ilk qadamlardan mukammal nutqqacha

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

qiz bolalar nutqi,
nutq rivojlanishi,
nutq kamchiliklari,
logopediya,
nutq o'yinlari,
oilaviy muhit,
pedagogik yondashuv.

Ushbu maqola qiz bolalar nutqidagi kamchiliklarni erta aniqlash, ularning sabablarini tahlil qilish va oldini olish usullarini ko'rib chiqishga bag'ishlangan. Maqolada ota-onalar, pedagoglar va mutaxassislar uchun amaliy tavsiyalar berilib, qiz bolalarning nutqini rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy yondashuvlar o'rganiladi.

¹ PhD, Associate Professor, Andijan State Institute of Foreign Languages.

Методы профилактики дефектов речи у девочек: от первых шагов к совершенной речи

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

речь девочек,
речевое развитие,
дефекты речи,
логопед,
речевые игры,
семейная среда,
педагогический подход.

Статья посвящена раннему выявлению дефектов речи у девочек, причинам их возникновения и методам профилактики. В статье даны практические рекомендации для родителей, воспитателей и специалистов, рассмотрены современные подходы к развитию речи девочек.

KIRISH

Nutq insoniyatning eng muhim xususiyatlaridan biri bo'lib, shaxsning jamiyatda o'z o'rnini topishida, bilim olishida va muloqot qilishida muhim rol o'ynaydi. Qiz bolalar nutqi esa, ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, qiz bolalar nutqidagi kamchiliklarni erta aniqlash va ularning oldini olish dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Qiz bolalar nutqidagi kamchiliklarning oldini olish – bu bolaning sog'lom va to'g'ri rivojlanishini ta'minlash uchun muhim masala hisoblanadi.

Maqsadimiz – qiz bolalar nutqidagi kamchiliklarning oldini olish usullarini o'rganish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

1. Qiz bolalar nutqining rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish.
2. Nutqdagi kamchiliklarning sabablarini aniqlash.
3. Kamchiliklarni bartaraf etish va oldini olish usullarini o'rganish.
4. Ota-onalar, pedagoglar va mutaxassislar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti – qiz bolalar nutqi. Tadqiqot predmeti – qiz bolalar nutqidagi kamchiliklarning oldini olish usullari. Tadqiqotda adabiyotlarni tahlil qilish, kuzatish, suhbat va pedagogik tajriba usullaridan foydalanildi.

ASOSIY QISM

1. Qiz bolalar nutqining rivojlanish bosqichlari

Qiz bolalar (umuman bolalar) nutqi bosqichma-bosqich va izchil rivojlanadi. Har bir bosqichda o'ziga xos xususiyatlar kuzatiladi va bu jarayon ijtimoiy muhit, tarbiya hamda biologik omillarga bog'liq bo'ladi.

Nutq rivojlanishining asosiy bosqichlari

- Noverbal (so'zgacha) bosqich (0–9 oy)
- Yangi tug'ilgan chaqaloq faqat yig'laydi, keyinchalik tovushlar («ag'u») paydo bo'ladi.
- 5–6 oylikda «mama», «baba» kabi sodda tovushlarni talaffuz qiladi.
- 8–9 oylikda bola talaffuz qilayotgan so'zlarning ma'nosini tushuna boshlaydi.
- Nutq shakllanish bosqichi (9 oy – 3 yosh)
- 1 yosh 3 oyda bola 6 ga yaqin so'zni biladi, oddiy talablarni tushuna oladi.
- 1 yosh 6 oyda 7–20 ta so'zni biladi, badanining 1–2 qismini ayta oladi.
- 1 yosh 9 oyda 20 ta so'zni biladi, ikki so'zli iboralarni ishlata boshlaydi («choy ber», «ada keldi»).

- 2 yoshda soʻz boyligi 50 tagacha yetadi, ikki bosqichli iboralarni tushunadi va ishlay oladi.

- Nutqiy muloqot bosqichi (3–7 yosh)

- 3 yoshda soʻz boyligi 300–320 taga yetadi, oddiy hikoya aytib bera oladi.

- 4 yoshda «qayerda?», «kim?», «nega?» kabi savollardan faol foydalanadi, soʻz boyligi 1200–1500 taga yetadi.

- 5–6 yoshda bola grammatik jihatdan toʻgʻri va aniq gapira boshlaydi, nutqi ijtimoiy muloqotga moslashadi.

- Maktab yoshi (7 yoshdan keyin)

- Nutq yanada murakkablashadi, grammatik konstruktsiyalar boyiydi, yozma nutq rivojlanadi.

Qiz bolalar nutqining rivojlanishi tugʻilganidan boshlab bosqichma-bosqich amalga oshadi: avval tovushlar va soʻzlar, soʻngra iboralar va toʻliq gaplar paydo boʻladi. Ijtimoiy muhit, tarbiya va sogʻliq bu jarayonda muhim rol oʻynaydi

2. Qiz bolalar nutqida uchraydigan kamchiliklar

Qiz bolalar nutqida uchraydigan kamchiliklar – bu bolaning yoshiga va rivojlanish darajasiga mos kelmaydigan tarzda nutqning kechikishi, notoʻgʻri shakllanishi yoki ayrim soʻz va tovushlarni toʻgʻri aytolmaslik holatlaridir. Ushbu kamchiliklar bolaning ijtimoiy, emotsional va intellektual rivojlanishiga salbiy taʼsir koʻrsatadi.

Asosiy nutqiy kamchiliklar

- Fonetik-fonematik buzilishlar:

Tovushlarni notoʻgʻri talaffuz qilish, aralashtirib yuborish yoki ayrim harflarni aytolmaslik (masalan, “r”, “l” harflari).

- Leksik-grammatik buzilishlar:

Soʻz boyligining kamligi, gap tuzishda xatoliklar, grammatik jihatdan notoʻgʻri gapirish (alaliya).

- Umumiy nutq yetishmovchiligi:

Bola yoshiga mos ravishda toʻliq va mantiqiy gapira olmasligi, fikrini aniq ifoda eta olmasligi.

- Dizartriya va rinolaliya

Ovoz, tembr va artikulyatsiya bilan bogʻliq muammolar, tovushning noaniq yoki burun orqali chiqishi.

3. - Keklik (duduqlanish):

Gapirishda toʻxtalib qolish, tovushlarni takrorlash yoki choʻzib aytish.

Shuningdek, quyidagi nuqsonlar ham kuzatiladi:

- Talaffuzdagi nuqsonlar: Duduqlanish, shevalik, tovushlarni notoʻgʻri talaffuz qilish (dislaliya, dizartriya).

- Soʻz boyligining kamligi: Oddiy soʻzlardan foydalanish, soʻzlarni notoʻgʻri tanlash.

- Grammatik xatolar: Gap tuzishda, kelishiklarda, zamonlarda xatolarga yoʻl qoʻyish.

- Nutqning ravon emasligi: Tez yoki sekin gapirish, pauzalarning notoʻgʻri ishlatilishi.

- Logonevroz (tutqanoqlik): Nutqning buzilishi, soʻzlarni takrorlash.

3. Nutq kamchiliklarining sabablari

Nutq kamchiliklari — bolaning yoki kattalarning yoshiga mos, toʻliq va mantiqiy nutq shakllantira olmasligi holatidir. Bu kamchiliklar turli ichki va tashqi omillar taʼsirida yuzaga keladi va insonning ijtimoiy, emotsional hamda intellektual rivojlanishiga salbiy taʼsir koʻrsatadi.

Asosiy sabablar:

- Tug'ma va orttirilgan omillar:
- Homiladorlik davrida onaning virusli kasalliklari, dori-darmonlarni o'zboshimchalik bilan qabul qilishi, alkogol va tamaki iste'moli, radiatsiya ta'siri, tug'uruqda bola miyasining lat yeyishi yoki kislorod yetishmovchiligi.
- Tug'ruqdan keyingi og'ir infeksiyon kasalliklar, miya jarohatlari.
- Markaziy asab tizimi yoki eshitish organlaridagi nuqsonlar, genetik omillar.
- Ijtimoiy va pedagogik omillar:
- Bolaning atrof-muhiti va nutqiy rag'bat yetishmasligi, noto'g'ri tarbiya yoki e'tiborsizlik.
- Ota-onaning bolaga yetarlicha gapirmasligi, savollariga javob bermasligi, so'zlarni noto'g'ri talaffuz qilishi.
- Bir vaqtning o'zida bir nechta tilni o'rgatish yoki aralash tilda muloqot qilish, ayniqsa bola nutqi to'liq rivojlanmaganida.
- Psixologik omillar:
- Stress, qo'rquv, zo'riqish, emotsional beqarorlik, oiladagi muammolar, pedagogik qarovsizlik.
- Biologik va nasliy omillar:
- Irsiy kasalliklar, asab tizimidagi nuqsonlar, nasliy faktorlarga bog'liq umumiy nerv sistema buzilishlari

- Lingvistik omillar: Ikki tillilik, shevalarning ta'siri, notekis nutqiy muhit.

4. Nutq kamchiliklarining oldini olish usullari

Nutq kamchiliklari bolalar va o'smirlar orasida keng tarqalgan muammo bo'lib, ularning oldini olish uchun kompleks yondashuv zarur. Quyida samarali usullar keltiriladi:

1. Birlamchi profilaktika:

- Homiladorlik davridayoq ona va bola uchun sog'lom muhit yaratish, zararli odatlardan voz kechish.
- Tug'ruqdan keyin bolani muntazam tibbiy ko'rikdan o'tkazish, eshitish va asab tizimi faoliyatini nazorat qilish.

2. Erta aniqlash va logopedik yordam:

- Nutq rivojlanishidagi kechikishlarni erta aniqlash va mutaxassisga murojaat qilish.- Bolani logopedik va defektologik ko'rikdan o'tkazish, zarur hollarda korreksion ta'lim va tarbiya tashkil etish.

3. Nutq muhitini shakllantirish:

- Bolaga aniq, ravon va to'g'ri talaffuzda gapirish, uni diqqat bilan tinglash va rag'batlantirish.

- "Bola tili"da gapirishdan saqlanish, so'zlarni to'g'ri va tabiiy tarzda takrorlash.

- O'yinlar, rolli mashg'ulotlar, she'r va qo'shiqlar orqali nutqni rivojlantirish.

4. Artikulyatsion va nafas mashqlari:

- Ko'zgu oldida lab va til uchun maxsus mashqlar bajarish

- To'g'ri nutqiy nafas olishni o'rgatish: patni puflash, lunjlarni shishirish kabi o'yinlar.

5. Lug'at va grammatikani boyitish:

- Har kuni ovoz chiqarib kitob o'qish, rasmlar asosida suhbatlashish, savol-javob o'yinlari o'ynash.

- "Nutq kundaligi" yuritish va bola yutuqlarini yozib borish.

6. Televizor va gadjetlardan cheklash:

- Passiv idrokni shakllantiruvchi vositalardan foydalanishni kamaytirish, jonli muloqotga ustuvor ahamiyat berish.

7. Ijtimoiy va pedagogik muhit:

- Bolani ijtimoiy foydali faoliyatga jalb qilish, maktab va oilada sog'lom psixologik muhit yaratish.

Nutq kamchiliklarining oldini olish uchun sog'lom muhit, erta tashxis, logopedik yordam, to'g'ri pedagogik yondashuv va doimiy rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega:

- Prenatal davrda e'tibor: Homiladorlik davridagi sog'lom turmush tarzi, stressdan saqlanish, tibbiy ko'rikdan o'tish.

- Ilk yoshdagi nutqni rivojlantirish: Muloqotga kirishish, o'yinlar o'ynash, kitob o'qish, qo'shiqlar aytish.

- Oilada nutq muhitini yaratish: Kattalarning to'g'ri nutqi, adabiy til, kitob o'qish, bahs-munozaralar uyushtirish.

- Maktabgacha ta'lim muassasalarida nutqni rivojlantirish mashg'ulotlari: Nutq o'yinlari, artikulyatsion mashqlar, she'rlar yodlash, hikoyalar tuzish.

- Logopedik yordam: Muntazam mashg'ulotlar, individual yondashuv, nutq apparatini mustahkamlash.

- Nutq o'yinlari va mashqlari: Talaffuzni yaxshilash, nafas olishni nazorat qilish, artikulyatsiyani rivojlantirish.

- Ijodiy faoliyat: Qo'shiq aytish, she'r yodlash, sahna ko'rinishlarida ishtirok etish, teatr to'garaklariga qatnashish.

- Psixologik yordam: Qo'rquv, stress, uyatchanlikni bartaraf etish, o'ziga ishonchni oshirish.

5. Ota-onalar, pedagoglar va mutaxassislar uchun tavsiyalar

- Bolaning nutqiga e'tiborli bo'lish, kamchiliklarni erta aniqlash va mutaxassisga murojaat qilish.

- Bolani tinglash, savollarga javob berish, muloqotga rag'batlantirish, erkin fikr bildirishiga imkon yaratish.

- To'g'ri nutq namunalarini ko'rsatish, xatolarni tuzatish (to'g'ri va muloyimlik bilan).

- Nutqni rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratish (o'yinlar, kitoblar, mashg'ulotlar).

- Logoped va psixolog bilan hamkorlik qilish, ularning tavsiyalariga amal qilish.

XULOSA

Qiz bolalar nutqidagi kamchiliklarning oldini olish – kompleks yondashuvni talab etadigan muhim vazifa. Ota-onalarning e'tibori, pedagoglarning malakasi va mutaxassislarning yordami qiz bolalarning nutqini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy usullar va texnologiyalardan foydalanish, nutqni rivojlantirishga qaratilgan o'yinlar va mashqlar bolalarning nutq madaniyatini shakllantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "BILLI" bolalar akademiyasi https://www.t.me/s/billi_uz?before=10736
2. Ayollar salomatligi kalendari. Yosh bilan bog'liq xastaliklarning oldini olamiz!
<https://darakchi.uz/oz/16149>
3. vb.indd https://hesperian.org/wp-content/uploads/pdf/uz_la_wtnd_2015/uz_la_wtnd_2015_12.pdf
4. Bolalar va o'smirlar gigiyenasi - Vikipediya
https://uz.wikipedia.org/wiki/Bolalar_va_o%CA%BBsmirlar_gigiyenasi

5. DEFECTOLOG-LOGOPED

MASLAHATI

<https://teletype.in/@oilavagenderinstituti/20250606-3>

6. 60110300-Arnawli pedagogika(logopediya) <https://ndpi.uz/wp-content/uploads/2023/10/soylewdin-ontogenezda-rawajlaniwi-uz-1-kurs-logopediya.pdf>

7. Bola nutqining rivojlanish bosqichlari (1 yoshdan-7 yoshgacha) – Zamin.uz, 04.12.2016 <https://zamin.uz/uz/hayot-tarzi/15398-bola-nutqining-rivojlanish-bosqichlari-1-eshdan-7-eshgacha.html>